

آشنائی با گات و معرفی E.D.I به عنوان گامی در راستای تجارت جهانی

نویسنده: دکتر داوود محب علی

عضو هیئت علمی دانشکده حسابداری و مدیریت

چکیده

در این مقاله گات «موافقت نامه عمومی تعرفه‌ها و تجارت»، تاریخچه، اهداف و رسالت عمده آن که به طور کلی، ایجاد یک بازار جهانی بدون هیچ رادع و مانعی است، مورد بررسی قرار می‌گیرد و نهایتاً E.D.I که سعی به بهره‌گیری از وسایل ارتباط جمعی و تجهیزات مدرن کامپیوتری دارد و اطلاعات مورد نیاز خریداران و فروشندگان را در اختیار آنان گذارده و رابطی بین سازمان‌های مختلف درگیر در تجارت خارجی است معرفی می‌گردد.

E.D.I علامت اختصاری ELECTRONIC DATA INTERCHANGE و به معنای تحت‌اللفظی مبادله الکترونیکی اطلاعات است. تا به حال مبادله اطلاعات بین نهادها و مؤسسات مختلف اقتصادی و اجتماعی اغلب از کانال مکاتبه و مبادله نوشتاری بوده است. با فزونی یافتن نقش الکترونیک و گسترش کامپیوتر و تنوع کارهایی که توسط

کامپیوتر انجام می‌شود، اندیشه استفاده از کامپیوتر برای مبادله اطلاعات و بهره‌گیری از آن بجای کاغذ مورد توجه سازمان‌های پیشرفته، بویژه سازمان‌های متولی بازار بین‌المللی یا بازار جهانی قرار گرفته است. تغییرات سریع و عمیقی که در دهه‌های اخیر رخ داده و شتابی که این تغییرات در آینده دارند، همه نهادهای اقتصادی را در وضعیتی قرار داده است که با وسواس و دلوپسی نگران این تحولات مداوم بوده و در این اندیشه هستند که چگونه خود را با این دگرگونی‌ها هماهنگ کنند.

دگرگونی‌هایی که در دنیای امروز و در راستای تجارت جهانی در حال وقوع است، به سه گروه اصلی تقسیم می‌شود:

۱ - دگرگونی‌های نهادی یا سازمانی ۲ - دگرگونی‌های موضوعی ۳ - دگرگونی‌های رفتاری (برداشت یا طرز تلقی)

نخستین دگرگونی، نهادی یا سازمانی است. در آخرین روزهای سال گذشته میلادی تحول اساسی در بازار بین‌المللی رخ داد و در حقیقت اولین سنگ بنای تجارت جهانی بجای تجارت بین‌المللی گذاشته شد. ۱۱۷ کشور در ۱۵ دسامبر سال ۱۹۹۳ در اروگوئه عضویت در گات (G.A.T.T- GENERAL AGREEMENT ON TRADES AND TARRIFS) را پذیرفتند و قرار شده است که در آوریل ۱۹۹۴ سند نهایی آن در مراکش امضاء شود. بر این اساس، سازمان بین‌المللی بنام "تجارت جهانی" تأسیس می‌شود که تجارت بین‌المللی فعلی را دچار تحولی بنیادین خواهد نمود. سابقه موافقت‌نامه گات به ۱۳۰ اکتبر ۱۹۴۷ برمی‌گردد که در آن تاریخ که تازه جنگ جهانی دوم پایان یافته بود، ۲۳ کشور جهان که اغلب از کشورهای پیشرفته صنعتی بودند آن را امضاء کردند. امروز پس از قریب ۴۷ سال که از عمر گات می‌گذرد، تعداد اعضای آن به بیش از ۵ برابر فزونی یافته و اهداف آن نیز در طول این زمان، ژرفای بیشتری یافته است.

رسالت عمده گات، ارتقاء سطح زندگی مردم کشورهای عضو، اشتغال کامل، فزونی درآمد، بهره‌گیری بهینه از منابع جهانی، حذف موانع تجاری به شکل تعرفه یا موانع غیرگمرکی و به‌طور کلی ایجاد یک بازار جهانی بدون هیچ رادع و مانعی می‌باشد. جهت تحقق این اهداف می‌باید اصل "کامله الوداد" به شکل نامحدودی پیاده شود. گات برای انجام رسالت خود به صورت یکی از مؤسسات تخصصی وابسته به

سازمان ملل در آمده و دفتر مرکزی و دبیرخانه آن در شهر ژنو قرار دارد و همه دولت‌های عضو در آنجا هیئت نمایندگی دارند. از آنجایی که گات از آغاز، فراگیری پیمان را سرلوحه فعالیت‌های خود قرار داده، طی ۴۷ سال گذشته سعی نموده است با برگزاری دوره‌های مذاکره متعدد، رسالت و اهداف خود را برای کشورها بیشتر تشریح کند تا جاذبه بیشتری برای پیوستن به آن ایجاد شود.

در مارچ ۱۹۴۸ کنفرانس هاوانا با حضور نمایندگان ۵۶ کشور در پایتخت کوبا برگزار گردید. در این کنفرانس، بسیاری از کشورها حتی برخی از کشورهای در حال توسعه با مفهوم جهانی تجارت به مخالفت جدی برخاستند و به همین لحاظ پس از بحث و مجادله بسیار، پیشنهادهای به منشور گات اضافه شد و در نهایت آنچه که توسط ۵۳ کشور به امضاء رسید، به منشور هاوانا معروف شد. پس از آن، در سال ۱۹۴۹ در "آسی" فرانسه یک گردهمایی بزرگ انجام شد. دو سال پس از آن، کنفرانس دیگری در شهر "ژکوای" انگلستان برگزار گردید و بالاخره دور بعدی، در سال ۱۹۵۶ در "ژنو" برگزار شد. در تمام این کنفرانس‌ها، هدف اصلی، کاهش تعرفه‌های گمرکی و از میان برداشتن برخی از موانع غیر تعرفه‌ای بود. اما کنفرانس بعدی که در "رم" در سال ۱۹۵۷ تشکیل شد، آغازی بود برای وسعت بخشیدن موضوعات مطروحه که پس از آن در سال ۱۹۵۸ بر مبنای پیشنهاد داگلاس دیلان وزیر وقت بازرگانی آمریکا قرار شد که کنفرانسی برای تقلیل حقوق گمرکی تشکیل گردد.

دور بعدی مذاکرات که به دور دیلان مشهور شد، از سال ۱۹۶۰ آغاز گردیده و در سال ۱۹۶۱ پایان یافت که یکی از پیچیده‌ترین کنفرانس‌های تاریخ گات است. بر اثر توافقات انجام شده در این کنفرانس، متوسط حقوق گمرکی اتحادیه اقتصادی اروپا به ۱۱/۷٪، آمریکا به ۱۷/۸٪ و انگلستان به ۱۸/۴٪ تقلیل یافت.

اگرچه در دور سیلان موفقیت‌هایی در جهت کاهش تعرفه‌ها رخ داد ولی این امر، هنوز رضایت آمریکا را به عنوان گرداننده اصلی این مذاکرات تأمین نمی‌نمود. به همین لحاظ جان. اف. کندی رئیس جمهور وقت آمریکا، قویاً خواستار افزایش صادرات آمریکا به اروپا شد و اعلام داشت که چنانچه امکانات لازم جهت بهبود تراز تجاری آمریکا با اروپا فراهم نگردد، آمریکا نیروهای نظامی خود را از اروپا خارج کرده و کمک‌های خود را به اروپا قطع خواهد نمود. به دنبال این تهدید، در

سی‌ام ژوئن ۱۹۶۳ قانون گسترش تجارت از تصویب کنگره آمریکا گذشت. براساس این قانون، کنگره اختیارات گسترده‌تری به رئیس جمهور این کشور در زمینه توسعه تجارت خارجی تفویض نمود. رئیس جمهور مجاز شد براساس مقابله به مثل عمل کرده و تعرفه‌های گمرکی آمریکا را تا سطح ۵۰٪ کاهش دهد.

دور بعدی مذاکرات، در ماه مه سال ۱۹۶۳ در ژنو برگزار شد که به جز تدوین اصول و چارچوب دور مذاکرات به لحاظ اختلاف نظرهای زیاد، کار قابل ملاحظه‌ای انجام نداد. دور بعدی که اصطلاحاً دور کندی نامیده شد، در ماه مه ۱۹۶۴ با مشارکت ۵۲ کشور در ژنو تشکیل شد و برای نخستین بار گروه‌های مذاکره‌ای مستقل به وجود آمد: گروه محصولات صنعتی، گروه محصولات کشاورزی، گروه موانع غیر تعرفه‌ای و گروه کشورهای در حال توسعه.

در این کنفرانس که تسلط کشورهای غربی در آن کاملاً مشهود بود، کشورهایی چون ژاپن و کانادا و برخی از کشورهای اروپایی با طرح نقطه‌نظرات خود سعی داشتند که امتیازاتی برای خود کسب کنند. دور کندی در سی‌ام ژوئن ۱۹۶۷ پایان یافت و نتیجه آن توسعه آزادسازی مبادلات تجاری بین کشورهای عضو بود که در حدود ۵۷٪ از مبادلات جهانی را شامل می‌شد. در این دور نیز آمریکا نتوانست به اهداف اصلی خود دست یابد. اگر چه از نظر کاهش میزان تعرفه در کشورهای آمریکا، کانادا، ژاپن و انگلستان که دربرگیرنده حدود ۴۰ میلیارد دلار مبادلات جهانی بود، تا آن زمان چنین سابقه‌ای وجود نداشت.

دور بعدی مذاکرات از سال ۱۹۷۳ تا سال ۱۹۷۹ تشکیل گردید در این دور مذاکرات بین هفت کمیته تفکیک شد: کمیته اصلاح ساختار قانونی تجارت بین‌المللی - کمیته تعرفه‌های گمرکی - کمیته مسائل غیر تعرفه‌ای - کمیته موضوع‌های بخشی و منطقه‌ای - کمیته ضمانت اجرایی - کمیته کشاورزی - کمیته محصولات گرمسیر. در این دور مذاکرات، بسیاری از کالاهای صنعتی و محصولات کشاورزی مشمول کاهش تعرفه شدند و امضاءکنندگان توافقنامه متعهد شدند که از اول ژانویه ۱۹۸۰ تا اول ژانویه ۱۹۸۷، طی مدت ۷ سال، به تدریج کاهش‌های موردنظر را انجام داده و سطح تعرفه‌های خود را به سطح مصوب برسانند. براساس این توافق، میانگین تعرفه کالاهای صنعتی در کشورهای پیشرفته از ۷٪ به ۴/۷٪ کاهش یافت (۳۴٪ کاهش) و نکته مهم

این است که کالاهای مشمول این کاهش، ارزشی بالغ بر ۳۰۰ میلیارد دلار داشت. مذاکرات دور اروگوئه در سال ۱۹۸۶ در "بونتادل استه" اروگوئه با حضور ۱۱۷ کشور آغاز به کار کرد. برنامه این کنفرانس برای ۴ سال بود ولی بیش از ۷ سال طول کشید و بالاخره در ۱۵ دسامبر سال گذشته پایان یافت. توافقنامه این کنفرانس را برخی از مطبوعات اقتصادی جهان، یک پیروزی تلقی کردند و مطرح نمودند که همواره آن را امری غیرممکن تصور می نمودند. در این دور مذاکرات، مسائل گوناگونی از جمله کاهش تعرفه کالاهای صنعتی - بخش کشاورزی - بخش خدمات - حمایت از مالکیت حقوق معنوی - منسوجات و پوشاک - تدابیر ضد دامپینگ - سوسیدها - سیاست‌های حمایتی - چهارچوب حقوقی و مقررات گات - عوامل بازدارنده فنی - تدارکات دولتی - تأسیس سازمان تجارت جهانی - نظام حل اختلاف و داوری بین‌المللی مورد بررسی قرار گرفت. علاوه بر وسعت و تنوع دستور کار این اجلاس، یکی از مصوبات دور اروگوئه، تشکیل نهادی تحت عنوان "سازمان تجارت جهانی" است که جایگزین سازمان گات خواهد گردید.

یکی دیگر از مواردی که در این دور مذاکرات مورد توجه قرار گرفت، منظور نمودن شرکت‌های خدماتی با حجم معاملاتی سه تریلیون دلار بود. تأسیس سازمان تجارت جهانی W.T.O که در آوریل ۱۹۹۴ در مراکش سند نهایی آن به امضاء خواهد رسید، یک تغییر نهادی و سازمانی مهم در عرصه تجارت بین‌المللی می‌باشد. دومین تغییر مهم (همان‌طور که در آغاز مقاله گفته شد) تغییرات ماهیتی است که ژرفای بسیار دارد. به‌طور کلی، موافقت‌نامه گات براساس یک رشته اصول اقتصادی از جمله اقتصاد ریکاردو که بر مزیت‌های نسبی تولیدات هر کشور تکیه دارد، تدوین شده است. امروزه صاحب‌نظران بر این نکته تأکید دارند که مزیت نسبی، یک پدیدهٔ ارثی نیست، بلکه پدیده‌ای است کسب کردنی. در اینجا باید گفته شود که تجارت خارجی از جنگ بین‌الملل دوم تا به حال، سه دوره متفاوت را طی کرده است:

در فاصله ۱۹۴۵ تا ۱۹۶۰، تکیه بر تجارت و داد و ستد کالا بود. در دو دهه ۶۰ و ۷۰ حرکت سرمایه به وجود آمد. مزیت نسبی فقط از طریق فروش قابل تأمین نبود، بلکه سرمایه‌گذاری در آن سوی مرزها مطرح گردیده و تجارت خارجی شکل "فرا ملی" به خود گرفت.

از سال ۱۹۸۰ به بعد عامل مهم سومی وارد این کارزار شد که اطلاعات نام داشت. امروزه همه دست‌اندرکاران بدین مطلب پی برده‌اند که نمی‌توان بدون اطلاعات، قدم از قدم برداشت. در این مرحله، تجارت از مرحله بین‌المللی و فرا ملی به مرحله تجارت جهانی تحول یافت.

سومین گروه تغییرات، به تغییر برداشت‌ها و طرز تلقی‌های جهان نسبت به امر تجارت برمی‌گردد. فزونی وسایل ارتباط جمعی و انفجار اطلاعات، شرایطی را ایجاد کرده است که برای هیچ‌کس امکان مطالعه همه اطلاعات وجود ندارد. لذاست که نظام‌های اطلاعات مدیریت که رسالت آن در اختیار گذاشتن اطلاعات دقیق، مرتبط و لازم برای هر فرد در سمت‌های مختلف و به سرعت می‌باشد، اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده است و همین اطلاعات دقیق مرتبط است که می‌تواند چرخ‌های تجارت بین‌المللی یا به عبارت جدیدتر تجارت جهانی را به نفع مطلوب به حرکت در آورد. E.D.I سعی دارد که با بهره‌گیری از وسایل ارتباطی جدید و تجهیزات مدرن کامپیوتری، این نقش مهم را در تجارت جهانی ایفا نماید. E.D.I با بهره‌گیری از خطوط ارتباطی الکترونیکی که در حقیقت بستر مبادله اطلاعات است، نیازهای خریداران را در اسرع وقت در اختیار کلیه فروشندگان بالقوه قرار می‌دهد و در مقابل پیشنهادات فروشندگان را نیز با همان سرعت در اختیار خریداران می‌گذارد.

E.D.I ارتباط بین تمام زنجیره تجارت خارجی شامل واردکننده‌ها، شرکت‌های بازرسی‌کننده، مؤسسات بیمه، مؤسسات حمل و نقل، گمرکات، سازمان‌های مختلف اداری و صادرکنندگان را برقرار می‌کند. نکته مهم در این است که کلیه این عملیات ارتباطی و مبادله اطلاعات، بدون استفاده از کاغذ انجام می‌شود. به همین دلیل برخی نام این پروژه عظیم جهانی را تجارت بدون کاغذ گذاشته‌اند و پیش‌بینی می‌شود که با اجرای کامل این پروژه، لااقل ۲۵٪ از هزینه‌های ۴۰۰ میلیارد دلاری تجارت جهانی کاهش یابد؛ یعنی بالغ بر ۱۰۰ میلیارد دلار صرفه‌جویی انجام شود. مزیت دیگر این طرح جهانی این است که کلیه اطلاعات عملیات تجاری در یک جا متمرکز شده و به راحتی می‌تواند در اختیار همه متقاضیان به صورت رایگان یا در مقابل دریافت مبلغ ناچیزی قرار گیرد. هم‌اکنون E.D.I اطلاعات بیش از ۵۰۰/۰۰۰ عملیات تجاری را در اختیار داشته و آمادگی دارد که آن را در اختیار همه متقاضیان قرار دهد. تا به حال

در ۳۵ کشور دنیا مراکز تجاری برای مبادله الکترونیکی اطلاعات به وجود آمده و انتظار می‌رود که تا اکتبر سال ۱۹۹۴ تعداد آنها به یکصد کشور بالغ شود. کشور مانیز یکی از کشورهایی است که در جهت استفاده از این فرصت جدید اقدامات شایسته‌ای انجام داده و امیدواریم که بتوانیم در آینده نزدیک، با اتصال به این شبکه جهانی، ضمن سرعت بخشیدن به عملیات تجاری خود، امکان دسترسی به اطلاعات دقیق و به هنگام را که از ضروریات تجارت امروز است، برای بازرگانان خود فراهم آورد.

معرفی بیشتر E.D.I در ظرف یک مقاله نمی‌گنجد، بهمین لحاظ یکی از شماره‌های آینده نشریه را به تجارت جهانی اختصاص داده و در آن نشریه سعی خواهیم کرد که جزئیات بیشتری در مورد E.D.I را مورد بررسی و همچنین اثرات آن را بر تجارت جهانی مورد بحث قرار دهیم.

□ منابع :

- گزارشات ویژه در مورد گات - مؤسسه پژوهش‌های بازرگانی
- گزارش ویژه وزارت بازرگانی در مورد معرفی E.D.I
- سخنرانی نماینده گات در وزارت بازرگانی مورخ ۷۲/۱۲/۱۱